

Χρήσεις και καταχρήσεις της Γενοκτονίας

Του Βλάση Αγτζίδη (*)

Την επίσημη Ιστορία τη γράφουν πάντα οι νικητές, και η προσπάθεια των ηττημένων να αναδείξουν και αυτοί τη δική τους ιστορική εμπειρία αποτελεί τις περισσότερες φορές μια επώδυνη περιπέτεια. Και οι ηττημένοι -κατά τη διαδικασία του μεγάλου μετασχηματισμού της Εγγύς Ανατολής που άρχισε το 1908 και ολοκληρώθηκε με τη Συνθήκη της Λωζάννης το 1923- υπήρξαν οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής, οι Ανταλλάξιμοι και από τις δύο ακτές του Αιγαίου καθώς και οι οικογένειες των στρατιωτών που έχασαν τη ζωή τους την περίοδο του ελληνοτουρκικού πολέμου 1919-1922. Να σημειωθεί από τη αρχή ότι ο όρος «Μικρά Ασία» συμπεριλαμβάνει τις περιοχές του Πόντου, της Ιωνίας, της Βιθυνίας, της Καππαδοκίας κ.ά.

Η διεκδίκηση της ιστορικής ορθότητας και της κυριαρχίας μιας συγκεκριμένης ερευνητικής ματιάς φαίνεται ότι αποκτά πλέον κεντρική θέση στις ιδεολογικές διεργασίες. Αντιμαχόμενες κοινωνικοπολιτικές ομάδες δίνουν το δικό τους νόημα σε ιδέες και ιστορικά γεγονότα. Οι κατεστημένες κυρίαρχες απόψεις αμφισβητούνται και το ιστορικό παρελθόν διεκδικείται πλέον από τις πάλαι ποτέ αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες. Η διαμόρφωση ενιαίου ιστορικού αφηγήματος μετατρέπεται σε κοινωνικό κίνημα που επιδιώκει την ενσωμάτωση κάθε ξεχωριστής ιστορικής εμπειρίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η πάλη των ιδεών στην Ελλάδα της μεταπολιτευτικής περιόδου και η προσπάθεια των αποκλεισμένων ερμηνειών να εδραιώσουν την παρουσία τους στο χώρο των ιστορικών αφηγημάτων.

Το ιστορικό παρελθόν φαίνεται να υπόκειται σε πολλαπλές αναγνώσεις. Η «αντιμνήμη», δηλαδή ο χώρος της μνήμης που διαμορφώνεται από τα κάτω, αμφισβητεί τα κυρίαρχα αφηγήματα. Το μεγαλύτερο παράδειγμα αυτής της περίπτωσης αποτελεί η πολιτική μνήμη των προσφύγων του '22, απαγορευμένη έως τη δεκαετία του '80. Με το αίτημα που διατυπώθηκε από τις προσφυγικές οργανώσεις για την αναγνώριση της Γενοκτονίας που υπέστησαν από τον τουρκικό εθνικισμό την περίοδο 1914-1923, αλλά και με την κριτική που άσκησαν, τόσο προς τις ελλαδικές ελίτ για την αρνητική τους στάση όσο και προς το σταλινισμό για τη μεταχείριση αυτών που είχαν καταφύγει στην ΕΣΣΔ, αμφισβήτησαν το σύνολο των κυρίαρχων ιδεολογημάτων και την απαίτηση για επιλεκτική λήθη.

Η προσπάθεια των οργανώσεων των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής να προτείνουν ένα άλλο ερμηνευτικό μοντέλο για τα γεγονότα εκείνης της περιόδου θα συναντήσει σφοδρή αντίδραση, αρχικά από το συντηρητικό φιλονατοϊκό πολιτικό χώρο και στη συνέχεια από ένα τμήμα της παραδοσιακής Αριστεράς αλλά και της νεοφιλελεύθερης Δεξιάς.

Η καθιέρωση κατά τη δεκαετία του '90 των Ημερών Μνήμης για τις Γενοκτονίες λίγο άλλαξε τα φιλοκεμαλικά ελλαδικά στερεότυπα, ενώ αντίθετα παρατηρήθηκε η εμφάνιση ενός σημαντικού ρεύματος αρνητών της Γενοκτονίας, καθώς και μια έμπρακτη προσπάθεια του δεξιού αναθεωρητισμού, όπως εκφράστηκε με την απόφαση του Άρειου Πάγου που ακύρωνε τη Δίκη των Εξ. Οι διαφωνίες αυτές και οι σκληροί πόλεμοι για τη Μνήμη και την Ιστορία, αγγίζουν τον πυρήνα διαμόρφωσης της νεοελληνικής ιδεολογίας.

Η ιστοριογραφία

Σημαντικά τμήματα της νεότερης ελληνικής ιστορίας έμειναν στο σκοτάδι ως άγραφες Λευκές Σελίδες. Κι αυτό γιατί η ιστοριογραφία μας καθορίστηκε από τα στενά συμφέροντα του έθνους-κράτους και των διαφόρων πολιτικών εκδοχών που εμφανίστηκαν αποκλειστικά στα όριά του. Αναπαράχθηκε έτσι πιστά η πολιτική, που χαρακτήρισε τις πολιτικές δυνάμεις της Ελλάδας που διαχειρίστηκαν τη μικρασιατική πρόκληση. Η συνάντηση της ακροδεξιάς άποψης του Ιωάννη Μεταξά με την πρώιμη κομμουνιστική του ΣΕΚΕ-ΚΚΕ, καθόρισε και την ματιά της νεοελληνικής ιστοριογραφίας. Ο περιορισμός παράλληλα του βενιζελισμού στην κρατική εκπροσώπηση και μόνο, συνέβαλε στο να μετατραπεί η συγκεκριμένη ματιά σε καθολική. Η νομιμοποίηση των εθνικών εκκαθαρίσεων που διέπραξε ο τουρκικός εθνικισμός υπήρξε στη συνέχεια κοινός τόπος. Ως εξέλιξη της ίδια πολιτικής μπορεί να θεωρηθεί η αποσιώπηση και η απουσία κάθε ερευνητικής απόπειρας, για τις σταλινικές διώξεις που πραγματοποιήθηκαν εναντίον των Ελλήνων της Σοβιετικής Ένωσης από το 1937.

Η πραγματικότητα αυτή θα αμφισβητηθεί μόνο κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90, όταν θα προβάλλει –με όχι επιτυχημένο πάντα τρόπο- μια ιστοριογραφική σχολή που θα γεννηθεί στους κόλπους των προσφυγικών οργανώσεων. Το γεγονός αυτό θα προκαλέσει την αντίδραση της παραδοσιακής ιστοριογραφίας – συμπεριλαμβανομένων των «νέων ιστορικών», των αποκαλούμενων «μεταμοντέρνων»- οι οποίοι θα κινηθούν μ' ένα σπασμωδικό τρόπο καταγγελίας και αμφισβήτησης της νέας αυτής τάσης. Η ενόχλησή τους θα είναι τόσο έντονη, ώστε θα καταφύγουν και σε μεθόδους συνειδητής παραχάραξης και παρανόησης, ακόμα και διεθνών νομικών όρων, όπως αυτός της «γενοκτονίας», προκειμένου να υποστηρίξουν την παραδοσιακή εκδοχή.

Η διατήρηση και ο μετασχηματισμός της Μνήμης

Ας δούμε όμως πώς διατηρήθηκε η Μνήμη στις κοινότητες των προσφύγων σ' έναν άξενο τόπο, όπως ακριβώς υπήρξε η Ελλάδα του Μεσοπολέμου για τους πραγματικούς ηττημένους του '22. Και ας περιοριστούμε στο ποντιακό υποσύνολο της προσφυγικής κοινότητας, αφού περιγράψουμε πρώτα τη συγκρότησή της.

Ο οργανωμένος προσφυγικός χώρος (δηλαδή οργανώσεις που έχουν δημιουργηθεί ή επανδρώνονται από απογόνους των προσφύγων του '22 και θέτουν ως καταστατικό στόχο τη διατήρηση της ιστορικής Μνήμης) είναι εκατοντάδες στην Ελλάδα, την πρώην ΕΣΣΔ και τη Διασπορά. Το μεγαλύτερο ποσοστό ενεργοποίησης ανήκει στους προερχόμενους από τον Πόντο, με την ευρεία σημασία του όρου. Μόνο στην Ελλάδα υπάρχουν περισσότερες από 600 ποντιακές οργανώσεις, εκ των οποίων οι 60 περίπου, στο Λεκανοπέδιο και άλλες τόσες στη Θεσσαλονίκη. Η σημασία των οργανώσεων αυτών είναι ιδιαίτερη, σε σχέση με τις παραδοσιακές εθνικοτοπικές οργανώσεις, γιατί εκτός από τα λαογραφικά ενδιαφέροντα και τα ιστορικά που αφορούν την Μνήμη, υπάρχουν και πολιτικά αιτήματα, άλλα εκ των οποίων είναι οικονομικής φύσης (διεκδίκηση της «Ανταλλάξιμης περιουσίας», υποστήριξη των «παλιννοστούντων») και άλλα άπτονται της εξωτερικής πολιτικής (διεθνής αναγνώριση της Γενοκτονίας, στήριξη των ελληνικών κοινοτήτων στις μετασοβιετικές χώρες, στήριξη των προσπαθειών των ελληνοφώνων στην Τουρκία για διατήρηση και ανάδειξη του ποντιακού πολιτισμού, στήριξη των μεταναστών Ποντίων μουσουλμάνων από την Τουρκία κ.ά.)

Από την πρώτη γενιά των διανοούμενων Ποντίων, των οποίων η εγκύκλια μόρφωση, ήταν ιδιαίτερος υψηλή, είχαν καταγραφεί με λεπτομέρεια τα γεγονότα που είχαν διαδραματιστεί στον Πόντο από την εποχή που η νεοτουρκική εξουσία άρχισε να εφαρμόζει τα σχέδιά της. Από τα πρώτα χρόνια της υποχρεωτικής εγκατάστασης στο βαλκανικό Νότο, οι πρόσφυγες οργανώνουν συστηματικές εκδηλώσεις Μνήμης για τα θύματα των διώξεων. Χαρακτηριστική είναι η ομιλία που εκφώνησε ο Γιώργος Μαυρομματόπουλος το 1925, στο μνημόσυνο που έγινε στη Νεάπολη της Κοζάνης, *«υπέρ των σφαγιασθέντων Ποντίων εν Τουρκία»*, ενώ από το 1925 ο Γεώργιος Βαλαβάνης μεταφέρει στους «Πόντιους επιγόνους», την ευχή για ιστορική δικαίωση. Οι διασωθέντες θα οργανώσουν τους συλλόγους τους, στα καταστατικά των οποίων αποτυπώνεται η ιστορική προέλευση και εμπειρία. Τις παραμονές της δικτατορίας θα εμφανιστεί ένα δυναμικό κίνημα ιστορικής Μνήμης στη Θεσσαλονίκη.

Με την κατάρρευση της Χούντας ξεκίνησε η αποδόμηση συγκεκριμένων στερεοτύπων, που είχαν διαμορφωθεί καθ' όλη την περίοδο που ακολούθησε τη Μικρασιατική Καταστροφή. Η Μεταπολίτευση και η ανάδυση της κοινωνίας των πολιτών θα επιτρέψει τη δημόσια εμφάνιση αυτού του τραύματος με τη μορφή ενός διεκδικητικού κινήματος. Για πρώτη φορά από το '22, το Τραύμα της καταστροφής διαμόρφωσε ένα κίνημα αμφισβήτησης και κατέθεσε πολιτικές προτάσεις. Οι νέες αυτές τάσεις εκφράστηκαν από πολίτες ποντιακής καταγωγής, που πολιτικά εντασσόταν στην αριστερή πτέρυγα του Πασοκ, αλλά και στο χώρο της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς.

Το κύριο χαρακτηριστικό αυτού του αυτόνομου και ακηδεμόνευτου σε πρώτη φάση κινήματος ήταν η πολυμορφία και η διαμόρφωση των ενδοπροσφυγικών σχέσεων με βάση τις αντιλήψεις των πρωταγωνιστών. Εφόσον η ανασύσταση του παρελθόντος

διαμορφωνόταν από τις παρούσες συνθήκες, η επιλογή των βασικών στοιχείων της ανασύστασης καθοριζόταν από τις πολιτικές και ιδεολογικές θεωρήσεις των δυνάμεων εκείνων που προωθούσαν τη ριζοσπαστικοποίηση. Θα εμφανιστεί η ποικιλία των απόψεων που ενυπήρχαν στον προσφυγικό χώρο, αλλά και των διαφορετικών προσλήψεων των ιστορικών γεγονότων, που σχετίζονταν με τις διαφορετικές εντάξεις. Σε αρκετές περιπτώσεις οι σχέσεις αυτές έλαβαν συγκρουσιακές μορφές, τόσο ανάμεσα στην επιμέρους προσφυγική κοινότητα, όσο και μεταξύ των προσφυγικών υποομάδων.

Ο οργανωμένος ποντιακός χώρος αντέδρασε αρχικά έντονα στα μέσα της δεκαετίας του '80 στις νέες αυτές προσεγγίσεις. Η άποψη αρκετών Ποντίων, συντηρητικών και μη, ήταν ότι δεν έπρεπε να τεθεί ζήτημα γενοκτονίας και αναγνώρισής της. Κορυφαία στελέχη αμφισβήτησαν το ίδιο το ιστορικό γεγονός. Οι μεγάλες παραδοσιακές οργανώσεις των προσφύγων στη Θεσσαλονίκη, όπως η Παναγία Σουμελά και η Εύξεινος Λέσχη, αλλά και στην Αθήνα, όπως οι Αργοναύτες-Κομνηνοί και η Επιτροπή Ποντιακών Μελετών, ήταν αρχικά αρνητικές, φοβούμενες την εκ νέου περιθωριοποίηση από τις κυρίαρχες ελλαδικές ελίτ. Η θετική μεταστροφή τους οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην προσωπική επιρροή των υψηλόβαθμων στελεχών του τότε κυβερνώντος κόμματος, που εξέφραζαν μια από τις τάσεις που πρωτοστάτησε στη ριζοσπαστικοποίηση. Στη συνέχεια όμως, η αρχική αντίδραση του παραδοσιακού ποντιακού χώρου θα υποχωρήσει και στο Β' Παγκόσμιο Συνέδριο του Ποντιακού Ελληνισμού το 1988, ο στόχος της πρόταξης του αιτήματος για αναγνώριση της Γενοκτονίας θα γίνει αποδεκτός απ' όλους. Η ερευνητική παραγωγή θα αυξηθεί και θα υπάρξει και έντονη παρέμβαση μέσω του Τύπου για τη γνωστοποίηση των άγνωστων αυτών ιστορικών στιγμών. Η βαθμιαία αύξηση της δυνατότητας των πολιτών να παρεμβαίνουν στην κεντρική πολιτική σκηνή, να συνδιαμορφώνουν τα ιδεολογικά και κοινωνικά πρότυπα και να επηρεάζουν τις πολιτικές αποφάσεις, θα επιτρέψει στον οργανωμένο ποντιακό χώρο να προωθήσει τις απόψεις του και τα αιτήματά του. Το Φεβρουάριο του 1994 θα αναγνωριστεί ομόφωνα από την ελληνική Βουλή η Γενοκτονία στον Πόντο με το νόμο 2193/94 και θα καθιερωθεί η 19η Μαΐου ως επίσημη Ημέρας Μνήμης. Τέσσερα χρόνια αργότερα θα ολοκληρωθεί η διαδικασία της αναγνώρισης με τον δεύτερο νόμο 2645/98 που αναγνώριζε τη Γενοκτονία στο σύνολο της Μικράς Ασίας. Βέβαια, η θεωρητική υποστήριξη και των δύο νόμων υπήρξε προβληματική, όσον αφορά κάποιες περιγραφές, γεωγραφικές τοποθετήσεις (εφόσον απουσιάζει κάθε αναφορά στην ανατολικοθρακιώτικη παράμετρο) αλλά και τα αριθμητικά μεγέθη. Και στις δύο περιπτώσεις είναι ορατή η απουσία μιας συγκροτημένης πολιτικής για τη διαχείριση της μνήμης σχετικά με τη γενοκτονία.

Στην περίπτωση της αναγνώρισης της γενοκτονίας των ελληνορθόδοξων πληθυσμών απ' τους εθνικιστές (νεότουρκους και κεμαλικούς), το ζήτημα δεν σχετίζεται με την διατύπωση μιας επίσημης θέσης από την πλευρά του κράτους, το οποίο έτσι και αλλιώς διατηρεί το δικαίωμα παραγωγής μιας δημόσιας ιστορίας που ανταποκρίνεται στα συμφέροντά του και στις εδραιωμένες αντιλήψεις. Οι προσφυγικές απόψεις και

ερμηνείες έγιναν αποδεκτές για δύο κυρίως λόγους: Πρώτα από την ωρίμανση των συνθηκών που επέτρεψαν στο ελληνικό κράτος να κλείσει τις πολιτικές εκκρεμότητες που είχε με τους πρόσφυγες του 1922 και κατόπιν στην ακτιβιστική δράση και στην κοινωνία των πολιτών που υποχρέωσε τη Βουλή να θεσπίσει τις επετείους.

Νομίζω όμως ότι ουδέποτε η ιστορική αυτή εμπειρία και οι επέτειοι που παρήχθησαν και θεσμοθετήθηκαν τη δεκαετία του '90 έγιναν ουσιαστικό μέρος της κρατικής αντίληψης για το παρελθόν. Η μεγαλύτερη απόδειξη είναι ότι κανένα σχετικό μνημείο δεν στήθηκε αυτοβούλως από το κράτος και τις υπηρεσίες του. Αντιθέτως όλα τα μνημεία που έχουν αναγερθεί για τα ιστορικά αυτά γεγονότα είναι δημιουργήματα συλλόγων και ιδιωτών.

Δηλαδή στο ζήτημα της ανάδυσης της προσφυγικής μνήμης και της ενσωμάτωσής του στο κοινό εθνικό αφήγημα, φαίνεται ότι υπάρχει ένα πολύπλοκο σχήμα, το οποίο γίνεται ακόμα πιο σύνθετο με την συγκροτημένη εμφάνιση αρνητιστικών απόψεων, όπως επίσης με την ενσωμάτωση στο λόγο και την πρακτική διαφόρων ομάδων. Ομάδες που έως πρόσφατα διατηρούσαν μια επιφυλακτική ακόμα και απορριπτική στάση και είναι πολιτικοί κληρονόμοι τόσο της αντιπροσφυγικής πολιτικής του Μεσοπολέμου όσο και των πολύ συγκεκριμένων ενεργειών που οδήγησαν κατά την κρίσιμη περίοδο στην απόλυτη εγκατάλειψη των Ποντίων και στην Μικρασιατική Καταστροφή..

Τι σημαίνει όμως σε κοινωνικό επίπεδο η θέσπιση των Ημερών Μνήμης;

Η θεσμοθέτηση των Ημερών Μνήμης για τις γενοκτονίες μπορεί να θεωρηθεί ως οριστική μεταβολή του φυσικού τραύματος, όπως διαγωνίστηκε μέσα από τις αφηγήσεις της πρώτης γενιάς, σε πολιτισμικό τραύμα. Δηλαδή μπορεί να θεωρηθεί ότι ολοκληρώθηκε μια διαδικασία κοινωνικής νοηματοδότησης, που κάνει το «τραύμα» γενικά αποδεκτό. Εφεξής το πολιτιστικό-κοινωνικό τραύμα ορίζεται ως «κοινή θέση» και επηρεάζει πλέον τα συστήματα αναφοράς της ποντιακής κοινότητας κατ' αρχάς, αλλάζοντας κατεστημένους ρόλους, διαμορφώνοντας κοινούς κανόνες και διατυπώνοντας δημόσια κοινές αφηγήσεις. Η διαμόρφωση μιας τέτοιας πραγματικότητας ορίζει και τον επόμενο στόχο, που δεν είναι άλλος από την ευρύτερη αποδοχή του πολιτιστικού τραύματος από την υπόλοιπη, περιβάλλουσα, κοινωνία.

Ο τοπικισμός υπήρξε το κύριο χαρακτηριστικό στις ποντιακές οργανώσεις και γι αυτό δεν έγινε κατορθωτό να διαμορφωθεί ένα ενιαίο παμπροσφυγικό αφήγημα. Η θεωρητική προσέγγιση των γεγονότων της περιόδου 1914-1923, απέκοβε πλήρως την ιστορική εμπειρία των Ποντίων από την εμπειρία του υπόλοιπου προσφυγικού ελληνισμού. Ο Πόντος παρουσιαζόταν σαν κάτι ξεχωριστό και σίγουρα ξεκομμένο από την υπόλοιπη μικρασιατική χερσόνησο. Η εμπειρία της γενοκτονίας προβαλλόταν ως μοναδική εμπειρία των Ποντίων και αποκρυπτόταν επιμελώς ότι γενοκτονία είχαν υποστεί και άλλοι ελληνικοί πληθυσμοί της Μικράς Ασίας.

Μοναδική πρωτοτυπία ήταν και παραμένει το γεγονός ότι μια τοπική ομάδα διεκδίκησε την αναγνώριση της γενοκτονίας που υπέστη, εκτός των ορίων του έθνους που ανήκει, ανακατασκευάζοντας με αυθαίρετο τρόπο την ιστορική πραγματικότητα. Η προσπάθεια αποκοπής των Ποντίων από τον υπόλοιπο προσφυγικό ελληνισμό του '22 -που αποτελούσαν το φυσικό τους κοινωνικό χώρο- θα ιδεολογικοποιηθεί.

Έτσι, θα εδραιωθεί η τοπικιστική αντίληψη και θα υπάρξει μια διαχείριση του τραύματος της Γενοκτονίας, που περισσότερο συνδεόταν με τις προσπάθειες πολιτικής αναπαραγωγής της κυρίαρχης ομάδας, παρά με την ουσιαστική προσέγγιση του ιστορικού φαινομένου. Η στάση αυτή εμπεριείχε το στοιχείο της συνειδητής προσπάθειας περιθωριοποίησης και απομονωτισμού της ομάδας. Τέτοια πολιτική στάση, είχε ως βάση την προσπάθεια καταστροφής συναισθημάτων ενσυναίσθησης και συμπόνιας για τους υπόλοιπους που υπέστησαν τις ίδιες ακριβώς βίαιες πολιτικές. Η καλλιέργεια μιας μερικής αντίληψης και η προσπάθεια για αποτροπή διαμόρφωσης μιας συνολικής αντίληψης για το ιστορικό γεγονός, πρέπει να θεωρείται ότι έχει ως συνειδητό στόχο την χειραγώγηση της ομάδας. Η τοπικιστική καθήλωση, με τον περιορισμό της Γενοκτονίας μόνο στον Πόντο, θα είναι ιδιαιτέρως έντονη γιατί θα συνεχιστεί, ενώ είναι δεδομένη η ιστορική βάση της αναγνώρισης. Ουσιαστικά, η ιδεολογική πολιτική που ασκήθηκε παραβίαζε το Ψήφισμα του IAGS, παρότι ήταν γνωστό ότι η συνέχιση της προσπάθειας περιχαράκωσης αποκλειστικά στο δικό τους ιστορικό τραύμα, θεωρείται πλέον ως αρνητισμός.

Είναι μάλλον κοινοτυπία η επανάληψη της διαπίστωσης, ότι τα κύρια χαρακτηριστικά του ελλαδικού ποντιακού χώρου κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, ήταν η πολυδιάσπαση και η αδυναμία του να κατανοήσει και να ανταποκριθεί στις μεγάλες προκλήσεις που εμφανίστηκαν από τη δεκαετία του '90.

Αδυναμίες που οδήγησαν στην περιθωριοποίησή του και στη διαμόρφωση ενός γκέτο το οποίο ελάχιστα επικοινωνούσε με τον έξω κόσμο για τα μεγάλα θεωρητικά, κοινωνικά αλλά και ιδεολογικά ζητήματα που έθετε η ίδια η ζωή.

Τα μεγάλα θύματα αυτής της δυσανεξίας ήταν οι Πόντιοι πρόσφυγες από την πρώην Σοβιετική Ένωση που –πλην λίγων εξαιρέσεων- δεν βρήκαν την υποστήριξη που θα έπρεπε, καθώς και το ζήτημα της Γενοκτονίας, το οποίο δεν προωθήθηκε ουσιαστικά και με συνέπεια, ούτε στο χώρο της νεοελληνικής ιστοριογραφίας αλλά ούτε και της ίδιας της κοινωνίας.

Ένα από τα μεγάλα ζητήματα που αντιμετωπίζουν όσοι υποστηρίζουν τις νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις που διατυπώνονται από τον προσφυγικό χώρο για τα γεγονότα στην Ανατολή την περίοδο 1908-1923, είναι η γενικευμένη καχυποψία και η άρνηση αποδοχής των ερμηνειών αυτών από τον κόσμο της ιστοριογραφίας. Δεν είναι τυχαίο

Το φαινόμενο αυτό έχει αναλυθεί και εξηγηθεί. Η απόπειρα να αλλάξει η κυρίαρχη ιδεολογία δεν είναι μια εύκολη υπόθεση.

Κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90, το προσφυγικό κίνημα με τις προσεγγίσεις του διεμβόλισε κυριολεκτικά όλες τις τάσεις (δεξιές και αριστερές) και αμφισβήτησε παραδεδεγμένες αρχές που για δεκαετίες απάρτιζαν την επίσημη εθνική ιδεολογία, που έθετε εκτός του ενδιαφέροντος την ιστορία του ελληνισμού της Ανατολής. Η προσφυγική ιστοριογραφία που αναπτύχθηκε, αποδόμησε τις κυρίαρχες ιστοριογραφικές εκδοχές. Βεβαίως, κάποιοι λίγοι ιστορικοί του προσφυγικού χώρου κατέφυγαν στον ανορθολογισμό, το βερμπαλισμό, ακόμα και στη διαστρέβλωση -εν πλήρει συνειδήσει ή όχι- της αληθινής ιστορίας. Λειτουργήσαν έτσι «βολικά» και εξυπηρετικά προς αντιδραστικούς κύκλους, υπονομεύοντας τόσο τη σοβαρότητα των συγκεκριμένων αναλύσεων όσο και το ριζοσπαστικό ρόλο που έχει από την ίδια της τη φύση η κριτική αποτίμηση του παρελθόντος. Αυτή τη στιγμή είναι ορατό και συγκεκριμένο ένα ιδεολογικό ρεύμα που αρνείται να χαρακτηρίσει τα γεγονότα της εθνοκάθαρσης ως Γενοκτονία. Οι πλέον επιθετικοί Αρνητές των προσφυγικών απόψεων παραγνωρίζουν εντελώς το υπαρκτό Τραύμα που έχει μεταφερθεί μέσα στις προσφυγικές γενιές, και επιπλέον δεν έχουν καμιά εποπτεία- ούτε και τους ενδιαφέρει βέβαια να μάθουν για την ζώσα προσφυγική εμπειρία των Ποντίων της ΕΣΣΔ. Γι αυτούς τα πάντα είναι υποκειμενικές «κατασκευές» και ειδικά για την περίπτωση των Ποντίων έχουν καταθέσει ένα σχήμα όπου η επίκληση της Γενοκτονίας γίνεται για ωφελιμιστικούς λόγους, ότι η «αυτοθυματοποίηση» λειτουργεί ως κίνητρο, αυτοσκοπός και μέσον επίτευξης ταπεινών υλικών στόχων. Το παράδοξο είναι ότι το συγκεκριμένο σχήμα εκφράζεται δημοσίως και από κάποιους που προέρχονται από τον οργανωμένο ποντιακό χώρο

Ο ποντιακός χώρος βρίσκεται παντελώς εκτός των κέντρων που αναπαράγεται η συλλογική μνήμη, πλην κάποιων εκδηλώσεων που διοργανώνουν αυτοβούλως καθηγητές και δάσκαλοι. Και κυρίως βρίσκεται εντελώς εκτός της ιστοριογραφικής κοινότητας. Οι μόνοι που υποστηρίζουν τη συγκεκριμένη εκδοχή της Ιστορίας είναι κάποιοι λίγοι προσφυγικής καταγωγής ιστορικοί. Η συντριπτική κοινότητα των επιστημόνων ιστορικών αγνοεί εντελώς αυτά τα ιστορικά γεγονότα ή κρατά μια επιφυλακτική στάση, ενώ αναπτύσσεται και η τάση της δημόσιας αμφισβήτησης. Ακόμα και από τα μεγάλα συνέδρια, που οργανώθηκαν για την αποτίμηση της Μεταπολίτευσης (περ. 'Historein', Δεκέμβρης του '12 και Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Δεκέμβριος '14), απουσίαζε παντελώς οποιαδήποτε αναφορά στο προσφυγικό κίνημα των δεκαετιών '80 και '90 που έκανε την πλέον έντονη παρέμβαση στην κίνηση των ιδεών στη μεταπολιτευτική Ελλάδα.

Απογοητευτικό επίσης είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει ούτε μια έδρα σπουδών για τον ελληνισμό της Ανατολής στα Πανεπιστήμια της –κατ' όνομα πρωτεύουσας των προσφύγων- Θεσσαλονίκης (Αριστοτέλειο και Μακεδονίας..) και αυτό δεν φαίνεται να απασχολεί ουσιαστικά –τουλάχιστον έως τώρα- κανέναν από τους ταγούς του οργανωμένου ποντιακού ελληνισμού.

Αντί επιλόγου

Η επαναδιατύπωση των κριτηρίων που επιχειρεί η προσφυγική ιστοριογραφία για την προσέγγιση της νεότερης Ιστορίας είναι έρευνα επί της ιστορικότητας των εννοιών, γίνεται αυτοψία στα δομικά υλικά που συγκρότησαν το εγχείρημα των εθνών-κρατών στις δύο πλευρές του Αιγαίου και οδήγησαν στις γενοκτονίες των χριστιανικών πληθυσμών της νεοτουρκικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η συγκεκριμένης λειτουργία της αποδόμησης του παραδοσιακού σχήματος, που προέκυψε με την εμφάνιση της προσφυγικής ιστοριογραφίας, ολοκληρώνεται με τη συνάντηση με το έργο των Τούρκων αντικεμαλικών ιστορικών και ερευνητών. Ορίζοντας έτσι με μια νέα ματιά τις διαχωριστικές γραμμές, τις σχολές και τα ρεύματα.

Η αμφισβήτηση των παραδεδωγμένων θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως ευκαιρία και πρόκληση για αναστοχασμό πάνω στα βασικά ζητήματα του νεότερου ελληνισμού. Και ως συμπλήρωμα όλως αυτών θα έπρεπε να διευκρινήσουμε το σημαντικό ρόλο που έχει η ίδια η κοινωνία των προσφύγων του '22 στο μεγάλο εγχείρημα της αλλαγής των αφηγημάτων. Ρόλο πολυεπίπεδο, που αφορά τόσο την υποστήριξη όσων δίνουν την ιδεολογική μάχη στο δημόσιο χώρο κατά της αρνητιστικής τάσης, όσο και με τη διαφύλαξη της καθαρότητας των απόψεων, την αποτροπή της χρήσης και της εκμετάλλευσής τους για προσωπικούς, πολιτικούς ή άλλους άδηλους λόγους και την καταδίκη του εθνολαϊκιστικού λόγου, που διαστρέφει και παραποιεί τα ίδια τα γεγονότα διαμορφώνοντας μανιχαϊστικά σχήματα.

Ο ρόλος των ιστορικών, των ερευνητών, των συλλόγων και των ομοσπονδιών του προσφυγικού ελληνισμού είναι πολύ σημαντικός και η ευθύνη τους πολύ μεγάλη.

Αυτή τη σημασία την εξέφρασε με τον καλύτερο τρόπο ένας Εβραίος ιστορικός, ο Ιγκνατσί Σχίπερ, που πέθανε στο ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης του Μάιντανεκ, Πολωνία

«Όλα εξαρτώνται από αυτούς που θα μεταφέρουν τη μαρτυρία τους στις μέλλουσες γενιές, από αυτούς που θα γράψουν την ιστορία τούτης της εποχής.

Η ιστορία γράφεται, κατά κανόνα, από τους νικητές.

Όλα όσα γνωρίζουμε για τους λαούς που εξοντώθηκαν είναι όσα ήθελαν να πουν οι διώκτες τους. Εάν οι διώκτες μάς νικήσουν, εάν αυτοί γράψουν την ιστορία τούτου του πολέμου, τότε ο αφανισμός μας θα παρουσιαστεί ως μία από τις ωραιότερες σελίδες της παγκόσμιας ιστορίας, και οι μέλλουσες γενιές θα αποτίσουν φόρο τιμής στο θάρρος αυτών των σταυροφόρων. Ο λόγος τους θα είναι Ευαγγέλιο. Μπορούν έτσι να αποφασίσουν να μας σβήσουν από τη μνήμη του κόσμου σαν να μην υπήρξαμε ποτέ....»